

L'Albera: memòria antifeixista enmig del paratge natural

De Banyuls de la Marenda a Portbou

Finals de setembre de 2013. Un diumenge quasi estival en què tot just s'acabava d'aixecar el dia a la petita badia de Portbou. La responsable diligent de l'oficina de turisme no donava l'abast davant de tanta demanda de bon matí. Malgrat el que podia semblar, no s'havia perllongat la temporada de sol i platja, sinó que més d'una vuitantena de persones s'havien reunit en aquell punt amb una intenció ben diferent. En concret, un parell d'autobusos acabaven d'arribar i havien estacionat entre el passeig marítim i la rambla de Portbou. Eren els vehicles que havien de dur aquella munió de gent a Banyuls de la Marenda.

JORDI FONT > TEXT
ARXIU MUME > FOTOS

Catorze quilòmetres aproximadament són els que separen els dos municipis. Una distància discreta en una època com l'actual, amb bons mitjans de transport i barreres frontereres quasi imperceptibles. Res a veure amb la situació en què es trobaven els mateixos llocs el 25 de setembre de 1940. El totalitarisme feixista dominava a banda i banda del massís de l'Albera, i eren moltes les persones amenaçades pel triomf d'aquesta ideologia emparentada amb la patologia política i social. D'aquesta manera ho havia entès Walter Benjamin quan, la tardor de 1940, al costat d'un petit grup de refugiats, va decidir creuar clandestinament, i en direcció sud, l'enclavament fronterer de Portbou. Es tractava, aleshores, d'una línia fron-

terera hipermilitaritzada, que tenia molt poc a veure amb la calma i serenitat que contagiaven les onades suaus que repicaven a la platja portbouenca aquell cap de setmana de final de tardor. Ben al contrari, Portbou, el 1940, era encara un lloc marcat per les seqüeles de la Guerra Civil de 1936-1939 i, alhora, era la porta d'accés a un món opressiu que, paradoxalment, oferia

El 25 de setembre de 1940 el totalitarisme feixista dominava a banda i banda del massís de l'Albera, i eren moltes les persones amenaçades pel triomf d'aquesta ideologia

>> *Walter Benjamin.*
Berlín, 1892 - Portbou, 1940.

vies d'escapament a milers de refugiats que des de feia anys deambulaven per Europa fugint dels embats del nazisme. És sabut com va acabar l'episodi del filòsof judeoalemany després de la seva topada amb la policia de fronteres franquista. El 26 de setembre va aparèixer mort a la cambra del petit hotel on

>> *Coll de Rumpissa
(Portbou).*

s'havia allotjat el dia abans. La por de ser retornat per les autoritats espanyoles a la França col·laboracionista de Vichy, juntament amb la fatiga causada per tants anys d'exili, el van conduir a cometre suïcidi. Veritablement, Walter Benjamin, amb el seu acte darrer d'autonomia, simbolitzava la desesperació de centenars de milers –milions– de persones en el context d'una Europa sotmesa als designis del nazisme.

El record d'aquell esdeveniment no és un exercici de memòria qualsevol, sinó que té unes implicacions profundes en posar sobre la taula la rellevància de valors que a vegades ens semblen fruit de l'ordre natural de les coses. Malauradament no és així. Ni la democràcia ni la llibertat ni el respecte dels drets humans més bàsics són quelcom garantit *per se*. És més, la tardor de 1940 estaven esclafats en quasi tot l'escenari europeu. Precisament, aquesta sensació –per altra banda ben real– de fragilitat d'aquests valors tan vinculats a l'humanisme era el que

havia reunit els excursionistes camí de Banyuls aquell diumenge de setembre de 2013. Arribats còmodament a Banyuls per mitjà del transport sobre rodes, tot seguit va començar el veritable objecte d'aquell viatge: la tornada a peu fins a Portbou travessant els magnífics paratges de l'Albera marítima. Es tractava, doncs, de rememorar sobre el terreny la caminada furtiva que Walter Benjamin i altres refugiats havien hagut d'emprendre contra la seva voluntat en un moment polític europeu molt ardu, quasi irrespirable.

Walter Benjamin, la tardor de 1940, al costat d'un petit grup de refugiats, va decidir creuar clandestinament, i en direcció sud, l'enclavament fronterer de Portbou

Enmig de vinyes pulcres i ordenades, de tarteres de difícil transitar i de vistes panoràmiques excel·lents, la fatiga i l'esforç dels caminants enllaçaven, a mode d'homenatge, amb aquells homes i dones per als quals setanta anys enrere la travessa de l'Albera podia comportar l'accés cap a una llibertat incerta, però, al capdavant, llibertat. Evidentment, l'ordre franquista era un entrebanc i un parany. Walter Benjamin en va ser una de les víctimes, així com molts altres que van patir la devolució a la França ocupada o l'estada en centres de reclusió, hospicis o camps de concentració espanyols. Tanmateix, i malgrat aquests obstacles, l'Albera durant els anys de la Segona Guerra Mundial va esdevenir una terra de trànsit per on milers de persones aconseguiren escapolar-se del destí fatal que els augurava l'ordre imposat per l'Alemanya nazi. Per exemple, la també filòsofa Hannah Arendt, en el seu trajecte cap a Amèrica, va passar prèviament per l'Albera i Portbou l'any 1941.

>> *Lectura de textos.
Ruta a peu Banyuls-Portbou.*

Sens dubte, l'Albera, tant en el seu vessant nord com en el del sud, és un territori de memòria antifeixista que cal reivindicar, i evitar que l'oblit l'embolcalli. Aquesta és la raó principal que va aplegar els caminants d'aquell matí de les acaballes de setembre. Mentre enfilaven els costeruts senders, liderats per l'artista i activista Clara Garí, recitaven poemes, entonaven cançons alemanyes dels anys vint, llegien fragments assagístics de Walter Benjamin i, de tant en tant, romanien atents a les notes que, enmig de la grandesa del paisatge, feia ressonar el músic Marc Egea. Treball de memòria i gaudi és una recepta a tenir en compte en aquest principi de segle XXI meteòric, que es caracteritza per l'acceleració del temps i la compressió de l'espai. A vegades, fixar l'esguard

enrere implica recuperar les millors tradicions d'aquell passat, cosa que ens pot proporcionar energies per afrontar amb garanties les dificultats del present. A l'Albera és possible combinar el respecte per un paisatge imponent amb la restitució dels capítols més dignes de la nostra memòria recent. Això és, sens dubte, el que ha de succeir aquest any 2014, en plena commemoració del 75è aniversari de la fi de la nostra Guerra Civil i de l'exili republicà. Els rastres d'aquell gran èxode mereixen ser redescoberts i posats en valor en aquesta part més oriental de la carena pirinenca que inclou les Salines i l'Albera. Tenim a l'abast un paisatge històric transfronterer singular, únic, amb nexes més que evidents amb la globalitat de la història europea recent. Indubtablement, es tracta d'una memòria -la lluita per la llibertat- imprescindible, que no es pot negligir. Els caminants de finals de setembre de 2013 ho tenien ben entès. Caldria, doncs, que aquesta conscienciació s'estengués geogràficament i social, per tal de convertir aquesta àrea en un territori de memòria ineludible.

Jordi Font és director del Museu Memorial de l'Exili.

>> *Ascens de
l'Albera (Banyuls).*

L'Albera, tant en el seu vessant nord com en el del sud, és un territori de memòria antifeixista que cal reivindicar, i evitar que l'oblit l'embolcalli